

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КУЦИК КАТЕРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 347.93

**ЗАХОДИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ
В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник

доктор юридичних наук, доцент

Чурпіта Ганна Вікторівна,

Національна академія внутрішніх справ,

професор кафедри цивільного права і процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Гусаров Костянтин Володимирович,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

завідувач кафедри цивільного процесу

кандидат юридичних наук, доцент

Захарова Олена Семенівна,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

доцент кафедри правосуддя

Захист відбудеться «26» вересня 2017 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.007.06 в Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Автореферат розісланий «___» серпня 2017 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

С. А. Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006 року, як основну мету вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні визначає забезпечення становлення в Україні судівництва як єдиної системи судового устрою та судочинства, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і гарантує право особи на справедливий суд. Поряд із цим, необхідність справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави закріплена у ст. 1 ЦПК України.

Проте реалізація окреслених завдань іноді супроводжується протиправною поведінкою або бездіяльністю деяких учасників цивільного процесу або інших осіб, присутніх у судовому засіданні, що негативним чином впливає на належну процедуру розгляду і вирішення цивільних справ. У таких випадках раціональним інструментом протидії вчиненню правопорушень, а, отже, важливим засобом забезпечення ефективності здійснення правосуддя у цивільних справах є застосування процесуального примусу у вигляді закріплених у ЦПК України заходів.

Законодавець визначає заходи процесуального примусу як встановлені законом процесуальні дії, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства. І незважаючи на те, що застосування заходів процесуального примусу спрямовано, перш за все, на відновлення порядку під час здійснення правосуддя у цивільних справах, у більшості випадків процесуальний примус тягне негативні наслідки як для загального перебігу цивільного судочинства (зокрема, збільшується тривалість розгляду цивільної справи), так і для окремих суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин (заходи процесуального примусу застосовуються всупереч волі та бажанню правопорушника шляхом вжиття заходів фізичного чи психологічного впливу, що завжди пов'язане з певними обмеженнями його прав, свобод та інтересів).

Правообмежувальний характер інституту процесуального примусу зумовлює наявність перманентного інтересу науковців до дослідження цієї правової категорії. На важливості визначення сутності заходів процесуального примусу, а також необхідності встановлення чітких правових підстав застосування кожного окремого заходу процесуального примусу у своїх наукових працях у різні часи наголошували такі вчені, як: С. С. Бичкова, В. Б. Баранкова, В. І. Бобрик, С. Я. Вавженчук, С. В. Васильєв, Є. В. Васьковський, О. В. Гетманцев, М. О. Гетьманцев, К. В. Гусаров, О. С. Захарова, Я. П. Зейкан, О. С. Іоффе, В. В. Комаров, В. М. Кравчук, В. А. Кройтор, В. О. Кучер, І. М. Лукіна, Д. Д. Луспеник, Я. Я. Мельник, Ю. Д. Притика, О. В. Рожнов, В. І. Тертишніков, О. І. Угриновська, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Ю. С. Червоний, Н. А. Чечіна, Г. В. Чурпіта, М. Й. Штефан та ін.

Водночас, відсутність комплексного монографічного дослідження, присвяченого інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві України, а також недосконалість законодавчої конструкції зазначеного процесуального інституту, зумовлена наявністю колізій та прогалин у правовій регламентації матеріально-правових підстав та процесуального механізму застосування заходів процесуального примусу у цивільному процесуальному законодавстві, свідчать про необхідність системного аналізу цілої низки загальнотеоретичних і практичних питань даної проблематики.

Беручи до уваги зазначене, розроблення теоретичних основ інституту заходів процесуального примусу у цивільному судочинстві України є актуальним та перспективним напрямом наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015–2016 рр.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення теоретичних основ інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві України, а також вироблення на цій підставі науково-обґрунтованих пропозицій, спрямованих на оптимізацію цивільного процесуального законодавства України.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві;
- визначити методологію дослідження інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві;
- простежити еволюцію правового регулювання інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві України;
- визначити поняття і сутність заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві;
- розробити класифікацію заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві;
- встановити правові підстави застосування заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві;
- визначити сутність попередження та видалення із залу судового засідання як заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві, встановити правові підстави та виявити особливості їх застосування до учасників цивільного процесу та осіб, присутніх у залі судового засідання;

- визначити сутність тимчасового вилучення доказів для дослідження судом як заходу процесуального примусу в цивільному судочинстві, встановити правові підстави та виокремити особливості його застосування;
- визначити сутність приводу як заходу процесуального примусу в цивільному судочинстві, встановити правові підстави та виявити особливості його застосування до учасників цивільного процесу;
- розробити пропозиції, спрямовані на оптимізацію цивільного процесуального законодавства України у контексті правового регулювання інституту заходів процесуального примусу.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку із застосуванням заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві.

Предметом дослідження є заходи процесуального примусу в цивільному судочинстві України.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети і задач основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Зокрема, метод аналізу і синтезу, а також логічний метод застосовувалися для вироблення цілісного уявлення про інститут заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві (*підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2*). Історико-правовий метод дозволив простежити еволюцію правового регулювання, а також дослідити розвиток наукових поглядів на прояви неповаги до суду та передбачених заходів реагування на неї у цивільному судочинстві (*підрозділи 1.1, 1.3, 2.1*). За допомогою порівняльно-правового методу виокремлено загальне і особливе у правовому регулюванні інституту заходів процесуального примусу у вітчизняному і зарубіжному цивільному процесуальному законодавстві, а також у наукових поглядах з окресленої проблематики (*підрозділи 1.1, 1.3, 2.1*). Використання діалектичного методу дозволило визначити стан наукових досліджень даної проблематики (*підрозділ 1.3*), а формально-логічного методу – окреслити коло обставин, які сприяли формуванню інституту заходів процесуального примусу у національному цивільному судочинстві (*підрозділи 1.1, 1.3, 2.1*). Методи індукції та дедукції застосовувались для виокремлення загальних та спеціальних підстав застосування заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві (*підрозділи 2.2, 2.3, 3.1–3.4*). З'ясування зв'язків між правовою природою заходів процесуального примусу і підставами та умовами, необхідними для їх застосування, здійснювалось шляхом застосування методу системного аналізу (*підрозділи 2.1, 2.3, 3.1–3.4*). Метод юридичного моделювання застосовувався для розроблення пропозицій щодо оптимізації чинного цивільного процесуального законодавства України у контексті правового регулювання заходів процесуального примусу (*підрозділи 2.1, 2.3, 3.1–3.4*).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у науці цивільного процесуального права комплексним дослідженням інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві України. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

1) встановлено, що неповагою до суду як однією із форм протиправного перешкоджання здійсненню цивільного судочинства є будь-які діяння учасників цивільного процесу та (або) осіб, присутніх у залі судового засідання, що прямо чи опосередковано спрямовані на порушення встановлених у суді правил, і супроводжуються зневажливим ставленням до інституту правосуддя у цілому;

2) обґрунтовано, що доктринальне значення класифікації заходів процесуального примусу залежно від форми прояву протиправної поведінки (заходи процесуального примусу, що застосовуються за протиправні дії особи; заходи процесуального примусу, що застосовуються за протиправну бездіяльність) полягає у тому, що така класифікація дозволяє провести чітку диференціацію підстав застосування заходів процесуального примусу залежно від наявності динамічної складової у поведінці учасників цивільного процесу, що, своєю чергою, є визначальним фактором у виборі конкретного заходу процесуального примусу, який буде застосовано судом;

3) доведено, що повторність як підставу для застосування до порушника видалення із залу судового засідання варто розглядати крізь призму поведінки конкретної особи, до якої вже було застосовано попередження, але яка своїми діями (аналогічними, або будь-якими іншими) продовжує перешкоджати нормальному ходу цивільного судочинства, ігноруючи загрозу застосування процесуального примусу, яка містилась в ухвалі про застосування стосовно неї попередження;

4) аргументовано, що у разі застосування такого заходу процесуального примусу як видалення із залу судового засідання до інших учасників цивільного процесу, окрім свідка, суд має оголосити перерву з метою проведення їх заміни;

5) обґрунтовано, що у випадках, коли видалення із залу судового засідання стосується не учасників цивільного процесу, а інших осіб, присутніх у судовому засіданні, строк видалення має обмежуватися терміном закінчення конкретного судового засідання. Якщо ж цей захід процесуального примусу застосовується до учасника цивільного процесу, то суд повинен у відповідній ухвалі визначити строк, на який особа видаляється із залу судового засідання;

6) виокремлено спеціальні підстави застосування приводу до осіб, які беруть участь у певних категоріях цивільних справ. Встановлено, що спеціальними підставами приводу відповідача у справах про визнання батьківства, материнства є: а) відкриття провадження у справі про визнання батьківства, материнства; б) постановлення судом ухвали про проведення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи; в) ухилення відповідача від проведення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи. Водночас, у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання її недієздатною спеціальними підставами застосування до особи, щодо якої подана заява про визнання її обмежено дієздатною або недієздатною, такого заходу процесуального примусу, як привід, є: а) відкриття провадження у справі про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання її недієздатною; б) ухилення особи, щодо якої відкрито провадження у справі про

обмеження її у цивільній дієздатності чи визнання її недієздатною, від проходження експертизи; в) постановлення у судовому засіданні за участю лікаря-психіатра ухвали про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу;

удосконалено:

7) наукові погляди щодо розуміння цивільного процесуального примусу як фізичного або морального (психологічного) впливу держави на учасників цивільного процесу та інших осіб, присутніх у залі судового засідання, для забезпечення їх належної поведінки під час розгляду цивільної справи, який у вигляді встановлених законом правообмежень застосовується безпосередньо судом або за його дорученням іншими уповноваженими особами у випадках, коли авторитет закону та суду і переконання в необхідності виконання нормативних приписів виявляються недостатніми;

8) науковий підхід до періодизації еволюції правового регулювання інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві, у межах якої доцільно виокремити такі етапи: а) зародження правового регулювання інституту заходів процесуального примусу, що характеризувалося появою перших правових норм, які здійснювали правове регулювання спеціалізованого захисту судових органів (IX ст. – XIII ст.); б) правове регулювання інституту заходів процесуального примусу в литовсько-польську добу та за часів козацтва, особливістю якого стала поява інститутів майнової та кримінальної відповідальності за різні прояви неповаги до суду (XIII ст. – XVI ст.); в) правове регулювання інституту заходів процесуального примусу за часів перебування України у складі Російської імперії, яке характеризувалося посиленням кримінальної відповідальності, що наставала за будь-які прояви, які б свідчили про неповагу до суду, незалежно від того, чи були вони вчинені під час судового розгляду, чи поза ним (XVI ст. – початок XX ст.); г) становлення і розвиток цивільного процесуального законодавства УРСР, характерною особливістю якого стала як регламентація інститутів кримінальної та адміністративної відповідальності, що застосовувалася до осіб, які порушили встановлені у суді правила, так і запровадження нової форми цивільної процесуальної відповідальності – цивільних процесуальних штрафів (початок XX ст. – 2004 р.); г) становлення і розвиток цивільного процесуального законодавства України, що характеризується відходом від концепції цивільної процесуальної відповідальності як особливого виду юридичної відповідальності, та закріпленням у нормах ЦПК України заходів процесуального примусу, які не встановлюють додаткових обов'язків для учасників цивільного процесу (2004 р. – до сьогодні);

9) висновок про те, що поважною причиною неподання доказів суду є встановлені законом обмеження або спеціальний порядок їх подання;

10) розуміння заходів процесуального примусу як встановлених законом процесуальних дій, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства, що не тягнуть для них негативних наслідків майнового характеру;

дістали подальшого розвитку:

11) висновок про те, що особливості інституту цивільного процесуального примусу зумовлені юридичною природою суспільних відносин, які він регулює. Виходячи з цього, необґрунтованим є ототожнення понять «цивільний процесуальний примус» та «цивільна процесуальна відповідальність», оскільки застосування процесуального примусу у цивільному процесі має допоміжне значення та не покладає на особу порушника додаткових обов'язків;

12) науковий підхід щодо класифікації заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві за такими критеріями: а) форма протиправної поведінки порушника: заходи, що застосовуються за протиправні дії особи (попередження і видалення з залу судового засідання); заходи, що застосовуються за протиправну бездіяльність (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом і привід); б) процесуальна спрямованість: заходи процесуального примусу, що застосовуються до порушників порядку в залі судового засідання (попередження і видалення з залу судового засідання); заходи процесуального примусу, що забезпечують процес доказування (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом і привід); в) місце вчинення правопорушення: заходи реагування на порушення, вчинені у залі суду (попередження, видалення із зали судового засідання); заходи реагування на порушення, вчинені поза судовим засіданням (привід, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом);

13) наукове судження, що змістом попередження як заходу процесуального примусу в цивільному судочинстві є одночасно: інформування порушника про недопустимість вчинення протиправних діянь, вимога про утримання від конкретних дій або виконання дій для припинення правопорушення, а також повідомлення про застосування більш суворих заходів у разі продовження правопорушення;

14) положення про те, що основною метою видалення порушника із залу судового засідання є позбавлення його фізичної можливості порушувати встановлений порядок і вчиняти протиправні дії повторно, що, відповідно, сприяє забезпеченню належних умов для продовження судового розгляду справи.

На підставі наведених положень розроблено низку пропозицій щодо оптимізації цивільного процесуального законодавства України, зокрема пропонується викласти у новій редакції: ч. 3 ст. 50, ст. 68, частини 1, 2 ст. 92, ч. 2 ст. 93, ч. 2 ст. 239 ЦПК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків:

– у науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного процесуального права;

– у законотворчій діяльності – в процесі удосконалення цивільного процесуального законодавства України;

– у правозастосовній діяльності – під час розгляду і вирішення цивільних справ, а також у процесі підготовки науково-практичних коментарів до ЦПК України (довідка про впровадження результатів дисертаційного

дослідження у діяльність постійно діючого третейського суду при Юридичній Корпорації «Принцип»);

– у навчально-методичній роботі – при викладанні навчальної дисципліни «Цивільний процес», а також відповідних спецкурсів; при підготовці навчально-методичних і дидактичних матеріалів з указаних дисциплін (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 02 червня 2017 року).

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на 10 наукових конференціях та наукових читаннях: VII всеукраїнській науково-теоретичній конференції, присвяченій Дню юриста України «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 29 жовтня 2015 року); XI всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій Дню української писемності та мови «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 27 листопада 2015 року); IV всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства» (м. Кіровоград, 4 грудня 2015 року); міжнародній науково-практичній конференції «Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення» (м. Запоріжжя, 4–5 грудня 2015 року); всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасного розвитку юридичної науки» (м. Харків, 14 квітня 2016 року); міжнародній науково-практичній конференції «Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри» (м. Кіровоград, 22–23 квітня 2016 року); науково-практичній конференції, присвяченій 50-річчю заснування кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого «Цивільний процес на зламі століть» (м. Харків, 20–21 жовтня 2016 року); VI наукових читаннях, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (м. Київ, 17 листопада 2016 року); VIII всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ, 24 листопада 2016 року); XII всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 30 листопада 2016 року).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладені в 15 публікаціях, у тому числі в 4 статтях у наукових фахових виданнях України, 1 статті у науковому періодичному виданні іншої держави, 10 тезах виступів на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях, наукових читаннях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (224 найменування на 24 сторінках) та додатків (на 3 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 187 сторінок, із них основного тексту – 160 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, відображено зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами і

темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет та методи дисертаційного дослідження. Відповідно до результатів дослідження висвітлено основні положення наукової новизни, практичне значення одержаних результатів, їх апробацію, публікації за темою дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові та методологічні засади дослідження інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукової розробки проблеми заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві»* встановлено, що на даний час у науці сучасного цивільного процесуального права відсутнє комплексне дослідження інституту заходів процесуального примусу, які застосовуються в цивільному судочинстві. Настільки низький ступінь наукової розробки зазначеної тематики пояснюється тим, що правова регламентація застосування заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві пов'язана із прийняттям у 2004 році ЦПК України. З огляду на викладене, зроблено висновок, що інститут заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві є новою і теоретично не розробленою проблематикою для науки цивільного процесуального права, що потребує подальшого наукового дослідження.

Підрозділ 1.2 *«Методологія дослідження інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві»* присвячений визначенню методології дослідження заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві.

У відповідному контексті акцентовано увагу, що основою методології дослідження інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві стали загальнонаукові (узагальнення, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, системного аналізу, діалектики, моделювання) та спеціальні методи пізнання правових явищ (історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-логічний (догматичний) та логічний методи), що зумовлено юридичною природою заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві, а також низкою особливостей суспільних відносин, які виникають у зв'язку із їх застосуванням під час судового розгляду цивільних справ.

У підрозділі 1.3 *«Еволюція правового регулювання інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві України»* простежено історію розвитку інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві України (на теренах сучасної України в цілому та з моменту здобуття нею незалежності – зокрема).

На підставі системного аналізу нормативного регулювання інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві запропоновано виокремити наступні етапи еволюції його правового регулювання: а) зародження правового регулювання інституту заходів процесуального примусу, що характеризувалося появою перших правових норм, які здійснювали правове регулювання спеціалізованого захисту судових органів (IX ст. – XIII ст.); б) правове регулювання інституту заходів процесуального примусу в литовсько-польську добу та за часів козацтва, особливістю якого стала поява інститутів майнової та кримінальної відповідальності за різні

прояви неповаги до суду (XIII ст. – XVI ст.); в) правове регулювання інституту заходів процесуального примусу за часів перебування України у складі Російської імперії, яке характеризувалося посиленням кримінальної відповідальності, що наставляла за будь-які прояви, які б свідчили про неповагу до суду, незалежно від того, чи були вони вчинені під час судового розгляду, чи поза ним (XVI ст. – початок XX ст.); г) становлення і розвиток цивільного процесуального законодавства УРСР, характерною особливістю якого стала як регламентація інститутів кримінальної та адміністративної відповідальності, що застосовувалася до осіб, які порушили встановлені у суді правила, так і запровадження нової форми цивільної процесуальної відповідальності – цивільних процесуальних штрафів (початок XX ст. – 2004 р.); г) становлення і розвиток цивільного процесуального законодавства України, що характеризується відходом від концепції цивільної процесуальної відповідальності як особливого виду юридичної відповідальності, та закріпленням у нормах ЦПК України заходів процесуального примусу, які не встановлюють додаткових обов'язків для учасників цивільного процесу (2004 р. – до сьогодні).

Розділ 2 «Загальна характеристика заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Поняття і сутність заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві»* визначено, що цивільним процесуальним примусом є фізичний або моральний (психологічний) вплив держави на учасників цивільного процесу та інших осіб, присутніх у залі судового засідання, для забезпечення їх належної поведінки під час розгляду цивільної справи, який у вигляді встановлених законом правообмежень застосовується безпосередньо судом або за його дорученням іншими уповноваженими особами у випадках, коли авторитет закону та суду і переконання в необхідності виконання нормативних приписів виявляються недостатніми.

Встановлено, що метою застосування цивільного процесуального примусу є охорона та відновлення порушених прав та інтересів учасників цивільного судочинства, шляхом припинення правопорушень, які протиправно перешкоджають здійсненню судочинства, а також належне реагування на порушення встановлених правил поведінки в суді.

Акцентовано увагу на тому, що особливості цивільного процесуального примусу зумовлені юридичною природою суспільних відносин, які він регулює. Тому необґрунтованим є ототожнення поняття «цивільний процесуальний примус» та «цивільна процесуальна відповідальність», оскільки застосування процесуального примусу у цивільному процесі має допоміжне значення та не покладає на особу порушника додаткових обов'язків. Отже, для акцентування на сутності заходів впливу, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства, необхідно оперувати саме поняттям процесуального примусу, а не відповідальності, оскільки саме воно найбільш точно і правильно відбиває метод правового регулювання, який застосовується законодавцем для регламентації відповідного процесуального інституту.

Заходи процесуального примусу в цивільному судочинстві визначено як встановлені законом процесуальні дії, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства, що не тягнуть для них негативних наслідків майнового характеру.

Виокремлено ознаки заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві, як-от: 1) це встановлені ЦПК України процесуальні дії, до яких належать: а) попередження; б) видалення із залу судового засідання; в) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; г) привід; 2) це процесуальні дії, що застосовуються до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства; 3) це процесуальні дії, які застосовуються виключно судом; 4) це процесуальні дії, які мають особистий немайновий характер.

Обґрунтовано, що неповагою до суду як однією із форм протиправного перешкоджання здійсненню цивільного судочинства є будь-які діяння учасників цивільного процесу та (або) осіб, присутніх у залі судового засідання, що прямо чи опосередковано спрямовані на порушення встановлених у суді правил і супроводжуються зневажливим ставленням до інституту правосуддя у цілому.

У підрозділі 2.2 «Класифікація заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві» проведено класифікацію заходів процесуального примусу за такими критеріями:

1) формою протиправної поведінки порушника на: а) заходи, що застосовуються за протиправні дії особи (попередження і видалення з залу судового засідання); б) заходи, що застосовуються за протиправну бездіяльність (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом і привід);

2) процесуальною спрямованістю на: а) заходи процесуального примусу, що застосовуються до порушників порядку в залі судового засідання (попередження і видалення з залу судового засідання); б) заходи процесуального примусу, що забезпечують процес доказування (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом і привід);

3) місцем вчинення правопорушення на: а) заходи реагування на порушення, вчинені у залі суду (попередження, видалення із зали судового засідання); б) заходи реагування на порушення, вчинені поза судовим засіданням (привід, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом).

Аргументовано, що доктринальне значення класифікації заходів процесуального примусу залежно від форми прояву протиправної поведінки полягає у тому, що така класифікація дозволяє провести чітку диференціацію підстав застосування заходів процесуального примусу залежно від наявності динамічної складової у поведінці учасників цивільного процесу, що, своєю чергою, є визначальним фактором у виборі конкретного заходу процесуального примусу, який буде застосовано судом.

У підрозділі 2.3 «Правові підстави застосування заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві» встановлено, що підставами застосування заходів процесуального примусу є сукупність передбачених ЦПК України

обставин, необхідних і достатніх для правомірного застосування судом заходів процесуального примусу.

Зазначені у ч. 1 ст. 90 ЦПК України підстави застосування заходів процесуального примусу є загальними і конкретизуються у відповідних нормах ЦПК України, які передбачають спеціальні підстави застосування того чи іншого заходу процесуального примусу. Таке розмежування є не випадковим, оскільки кожний захід процесуального примусу має власні, лише йому властиві підстави застосування.

Визначено, що за аналогією з традиційним визначенням єдиної підстави притягнення до юридичної відповідальності, якою є правопорушення у розумінні винного, протиправного діяння, яке тягне за собою застосування заходів примусового впливу, що характерно для всіх видів юридичної відповідальності, ЦПК України як загальні підстави застосування заходів процесуального примусу передбачає: а) порушення встановлених у суді правил, що знаходить прояв у порушенні порядку під час судового засідання чи не виконанні розпоряджень головуєчого; б) протиправне перешкоджання здійсненню цивільного судочинства, яке полягає, зокрема, в неподанні без поважних причин письмових чи речових доказів, що вотребувані судом та неповідомленні причин їх неподання; неявці без поважних причин у судові засідання (на проведення експертизи) свідка (відповідача у справах про визнання батьківства, материнства, особи, щодо якої відкрито провадження у справі про обмеження її у цивільній дієздатності чи визнання її недієздатною) або неповідомлення про причини неявки свідка.

Розділ 3 «Окремі види заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Попередження і видалення із залу судового засідання»* попередження визначено як захід процесуального примусу, змістом якого є одночасно: інформування порушника про недопустимість вчинення протиправних діянь, вимога про утримання від конкретних дій або виконання дій для припинення правопорушення, а також повідомлення про застосування більш суворих заходів у разі продовження правопорушення.

Встановлено, що основною метою видалення порушника із залу судового засідання є позбавлення його фізичної можливості порушувати встановлений порядок і вчиняти протиправні дії повторно, що, відповідно, сприяє забезпеченню належних умов для продовження судового розгляду справи.

Виокремлено спеціальні підстави застосування таких заходів процесуального примусу як попередження і видалення із залу судового засідання, якими є: а) для попередження – порушення порядку під час судового засідання або невиконання учасниками цивільного процесу та іншими особами, присутніми в судовому засіданні, розпоряджень головуєчого; б) для видалення із залу судового засідання – повторне порушення порядку під час судового засідання або невиконання учасниками цивільного процесу та іншими особами, присутніми в судовому засіданні, розпоряджень головуєчого.

Доведено, що місце вчинення порушення (зал судових засідань) є однією з ключових умов застосування таких заходів процесуального примусу як попередження та видалення із залу судового засідання. Водночас, дії, які

полягають в очевидній неповазі до суду та принижують авторитет правосуддя, можуть вчинятися і поза межами залу судового засідання. Але в такому випадку до порушника будуть застосовуватися не заходи процесуального примусу, а він притягатиметься до адміністративної відповідальності, передбаченої ст. 185-3 КУпАП за прояв неповаги до суду.

Обґрунтовано, що повторність як підставу для застосування до порушника видалення із залу судового засідання варто розглядати крізь призму поведінки конкретної особи, до якої вже було застосовано попередження, але яка своїми діями (аналогічними, або будь-якими іншими) продовжує перешкоджати нормальному ходу цивільного судочинства, ігноруючи загрозу застосування процесуального примусу, яка містилась в ухвалі про застосування стосовно неї попередження.

Акцентовано увагу на тому, що у випадках, коли видалення із залу судового засідання стосується не учасників цивільного процесу, а інших осіб, присутніх у судовому засіданні, строк видалення має обмежуватися терміном закінчення конкретного судового засідання. Якщо ж цей захід процесуального примусу застосовується до учасника цивільного процесу, то суд повинен у відповідній ухвалі визначити строк, на який особа видаляється із залу судового засідання.

У підрозділі 3.2 *«Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом»* тимчасове вилучення доказів для дослідження судом визначено як захід процесуального примусу, спрямований на усунення перешкод у здійсненні судочинства шляхом тимчасового вилучення доказів для дослідження судом. Він полягає у відібранні за ухвалою суду документа чи іншого об'єкта матеріального світу, який може бути доказом у цивільній справі, від його володільця з метою дослідження його в суді. Тимчасове вилучення доказів виражається у припиненні володіння, а як наслідок – користування й розпорядження особою, яка вчинила правопорушення, певною річчю або документом.

Встановлено, що тимчасове вилучення доказів для дослідження судом як захід процесуального примусу застосовується за наявності таких спеціальних підстав: а) неподання доказів, що були витребувані судом; б) процесуальною формою неподаних доказів є письмові або речові засоби доказування; в) неподання витребуваних судом доказів без поважних причин або неповідомлення суду про причини неподання таких доказів.

Зроблено акцент на тому, що поважною причиною неподання доказів суду є встановлені законом обмеження або спеціальний порядок їх подання. Це стосується нотаріальної, адвокатської, банківської або іншої таємниці. У цих випадках суд повинен керуватись не лише процесуальним законодавством, але і нормами спеціальних нормативних актів.

У підрозділі 3.3 *«Привід»* привід у цивільному процесі визначено як примусове доставлення, що застосовується судом до особи, яка, будучи належним чином повідомленою про необхідність явки для проведення певної процесуальної дії у визначений час, за викликом суду не з'явилась.

Приводу у цивільному процесі підлягають: а) свідок; б) відповідач у справах про визнання батьківства, материнства; в) особа, щодо якої подана

заява про визнання її обмежено дієздатною або недієздатною, у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання її недієздатною.

Виокремлено спеціальні підстави застосування приводу свідка, відповідача у справах про визнання батьківства, материнства, а також особи, щодо якої відкрито провадження у справі про обмеження її у цивільній дієздатності чи визнання її недієздатною.

Спеціальними підставами приводу свідка у цивільному процесі є: 1) дотримання встановленого законом порядку виклику свідка, що полягає у повідомленні останнього про час та місце судового засідання шляхом вручення повістки, телеграми, надсилання факсу чи повідомлення іншим засобом зв'язку з дотриманням порядку, визначеного у ст. 76 ЦПК України, а також роз'яснення при цьому наслідків неявки в судове засідання; 2) відсутність завчасного повідомлення свідком про неможливість прибуття за викликом; 3) неприбуття свідка у судове засідання з причин, що визнані судом неповажними; 4) свідок не підпадає під категорію осіб, до яких не дозволяється застосовувати цей захід.

Спеціальними підставами приводу відповідача у справах про визнання батьківства, материнства є: а) відкриття провадження у справі про визнання батьківства, материнства; б) постановлення судом ухвали про проведення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи; в) ухилення відповідача від проведення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи.

У справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання її недієздатною спеціальними підставами застосування до особи, щодо якої подана заява про визнання її обмежено дієздатною або недієздатною, такого заходу процесуального примусу, як привід, є: а) відкриття провадження у справі про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання її недієздатною; б) ухилення особи, щодо якої відкрито провадження у справі про обмеження її у цивільній дієздатності чи визнання її недієздатною, від проходження експертизи; в) постановлення у судовому засіданні за участю лікаря-психіатра ухвали про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявилось у розробленні теоретичних основ інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві України. Проведене дослідження дало можливість сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Найбільш вагомими науковими результатами роботи є такі висновки.

1. Цивільний процесуальний примус – фізичний або моральний (психологічний) вплив держави на учасників цивільного процесу та інших осіб, присутніх у залі судового засідання, для забезпечення їх належної поведінки під час розгляду цивільної справи, який у вигляді встановлених законом правообмежень застосовується безпосередньо судом або за його дорученням

іншими уповноваженими особами у випадках, коли авторитет закону та суду і переконання в необхідності виконання нормативних приписів виявляються недостатніми.

2. Метою застосування цивільного процесуального примусу є охорона та відновлення порушених прав та інтересів учасників цивільного судочинства, шляхом припинення правопорушень, які протиправно перешкоджають здійсненню судочинства, а також належне реагування на порушення встановлених правил поведінки в суді.

3. Заходи процесуального примусу в цивільному судочинстві – встановлені законом процесуальні дії, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства, що не тягнуть для них негативних наслідків майнового характеру.

4. Ознаки заходів процесуального примусу: 1) це встановлені ЦПК України процесуальні дії, до яких належать: а) попередження; б) видалення із залу судового засідання; в) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; г) привід; 2) це процесуальні дії, що застосовуються до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства; 3) це процесуальні дії, які застосовуються виключно судом; 4) це процесуальні дії, які мають особистий немайновий характер.

5. Неповага до суду як одна із форм протиправного перешкоджання здійсненню цивільного судочинства – будь-які діяння учасників цивільного процесу та (або) осіб, присутніх у залі судового засідання, що прямо чи опосередковано спрямовані на порушення встановлених у суді правил і супроводжуються зневажливим ставленням до інституту правосуддя у цілому.

6. Заходи процесуального примусу можуть бути класифіковані за:

1) формою протиправної поведінки порушника на: а) заходи, що застосовуються за протиправні дії особи (попередження і видалення з залу судового засідання); б) заходи, що застосовуються за протиправну бездіяльність (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом і привід);

2) процесуальною спрямованістю на: а) заходи процесуального примусу, що застосовуються до порушників порядку в залі судового засідання (попередження і видалення з залу судового засідання); б) заходи процесуального примусу, що забезпечують процес доказування (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом і привід);

3) місцем вчинення правопорушення на: а) заходи реагування на порушення, вчинені у залі суду (попередження, видалення із зали судового засідання); б) заходи реагування на порушення, вчинені поза судовим засіданням (привід, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом).

7. Підстави застосування заходів процесуального примусу – сукупність передбачених ЦПК України обставин, необхідних і достатніх для правомірного застосування судом заходів процесуального примусу.

8. Зазначені у ч. 1 ст. 90 ЦПК України підстави застосування заходів процесуального примусу є загальними і конкретизуються у відповідних нормах ЦПК України, які передбачають спеціальні підстави застосування того чи

іншого заходу процесуального примусу. Таке розмежування є не випадковим, оскільки кожний захід процесуального примусу має власні, лише йому властиві підстави застосування.

9. За аналогією з традиційним визначенням єдиної підстави притягнення до юридичної відповідальності, якою є правопорушення у розумінні винного, протиправного діяння, яке тягне за собою застосування заходів примусового впливу, що характерно для всіх видів юридичної відповідальності, ЦПК України як загальні підстави застосування заходів процесуального примусу передбачає: а) порушення встановлених у суді правил, що знаходить прояв у порушенні порядку під час судового засідання чи не виконанні розпоряджень головуєчого; б) протиправне перешкоджання здійсненню цивільного судочинства, яке полягає, зокрема, в неподанні без поважних причин письмових чи речових доказів, що витребувані судом та неповідомленні причин їх неподання; неявці без поважних причин у судові засідання (на проведення експертизи) свідка (відповідача у справах про визнання батьківства, материнства, особи, щодо якої відкрито провадження у справі про обмеження її у цивільній дієздатності чи визнання її недієздатною) або неповідомлення про причини неявки свідка.

10. Змістом попередження як заходу процесуального примусу в цивільному судочинстві є одночасно: інформування порушника про недопустимість вчинення протиправних діянь, вимога про утримання від конкретних дій або виконання дій для припинення правопорушення, а також повідомлення про застосування більш суворих заходів у разі продовження правопорушення.

11. Повторність як підставу для застосування до порушника видалення із залу судового засідання варто розглядати крізь призму поведінки конкретної особи, до якої вже було застосовано попередження, але яка своїми діями (аналогічними, або будь-якими іншими) продовжує перешкоджати нормальному ходу цивільного судочинства, ігноруючи загрозу застосування процесуального примусу, яка містилась в ухвалі про застосування стосовно неї попередження.

12. У випадках, коли видалення із залу судового засідання стосується не учасників цивільного процесу, а інших осіб, присутніх у судовому засіданні, строк видалення має обмежуватися терміном закінчення конкретного судового засідання. Якщо ж цей захід процесуального примусу застосовується до учасника цивільного процесу, то суд повинен у відповідній ухвалі визначити строк, на який особа видаляється із залу судового засідання.

13. У разі застосування такого заходу процесуального примусу як видалення із залу судового засідання до інших учасників цивільного процесу, окрім свідка, суд має оголосити перерву з метою проведення їх заміни.

14. Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом – це захід процесуального примусу, спрямований на усунення перешкод у здійсненні судочинства шляхом тимчасового вилучення доказів для дослідження судом. Він полягає у відібранні за ухвалою суду документа чи іншого об'єкта матеріального світу, який може бути доказом у цивільній справі, від його володільця з метою дослідження його в суді. Тимчасове вилучення доказів

виражається у припиненні володіння, а як наслідок – користування й розпорядження особою, яка вчинила правопорушення, певною річчю або документом.

15. Привід у цивільному процесі – примусове доставлення, що застосовується судом до особи, яка, будучи належним чином повідомленою про необхідність явки для проведення певної процесуальної дії у визначений час, за викликом суду не з'явилась.

16. Приводу у цивільному процесі підлягають: 1) свідок; 2) відповідач у справах про визнання батьківства, материнства; 3) особа, щодо якої подана заява про визнання її обмежено дієздатною або недієздатною, у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання її недієздатною.

17. З метою оптимізації цивільного процесуального законодавства України пропонуємо викласти у новій редакції: ч. 3 ст. 50, ст. 68, частини 1, 2 ст. 92, ч. 2 ст. 93, ч. 2 ст. 239 ЦПК України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Куцик К. В. Класифікація заходів процесуального примусу у цивільному судочинстві // Підприємництво, господарство і право. 2016. № 11. С. 24–28.

2. Куцик К. В. Щодо визначення поняття процесуального примусу в цивільному судочинстві // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. Ужгород, 2016. Вип. № 41, т. 1. С. 116–121.

3. Куцик К. В. Підстави застосування заходів процесуального примусу у цивільному процесі України // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. Одеса, 2016. Вип. № 23. С. 133–136.

4. Куцык Е. В. Привод в гражданском процессе Украины : понятие, основания и порядок применения // Право и закон : междунар. науч.-практ. журн. 2016. № 3 (5). С. 49–55.

5. Куцик К. В. Заходи процесуального примусу, які застосовуються до порушників порядку в залі судового засідання // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 4. С. 19–23.

6. Куцик К. В. Загальна характеристика заходів процесуального примусу у цивільному судочинстві // Правові реформи в Україні : реалії сьогодення : тези VII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. Дню юриста України (м. Київ, 29 жовт. 2015 р.) : у 2 ч. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. Ч. 2. С. 124–126.

7. Куцик К. В. Цивільний процесуальний примус як вид державного примусу // Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи : матеріали XI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листоп. 2015 р.). / [ред. кол. : Черней В. В., Гусарев С. Д., Чернявський С. С.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. С. 171–174.

8. Куцик К. В. Привід як один із заходів процесуального примусу у цивільному судочинстві // Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства : зб. матеріалів

IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кіровоград, 4 груд. 2015 р.). Кіровоград, 2015. С. 103–105.

9. Куцик К. В. Еволюція правового регулювання заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві // Законодавство України : історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 4–5 груд. 2015 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломєць. Запоріжжя, 2015. С. 51–54.

10. Kutsyk K. The use of procedural compulsion in civil proceedings : national and international experience // Актуальні питання сучасного розвитку юридичної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20–21 жовт. 2016 року) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. С. 49–51.

11. Куцик К. В. До питання класифікації заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві // Наукові пошуки у III тисячолітті : соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кіровоград, 22–23 квіт. 2016 р.). Кіровоград, 2016. С. 292–294.

12. Куцик К. В. Ухвали про застосування заходів процесуального примусу як різновид судових рішень // Цивільний процес на зламі століть : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу (м. Харків, 20–21 жовт. 2016 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. Харків : Право, 2016. С. 112–114.

13. Куцик К. В. Гарантії дотримання прав людини під час застосування заходів процесуального примусу у цивільному судочинстві // Матеріали VI наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова (м. Київ, 17 листоп. 2016 р.) / [редкол. : А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. С. 82–84.

14. Куцик К. В. Примус у цивільному судочинстві : поняття та співвідношення із категорією цивільної процесуальної відповідальності // Правові реформи в Україні : реалії сьогодення : матеріали VIII Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2016 р.) / [ред. кол. В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. С. 151–154.

15. Куцик К. В. Визначення поняття «неповага до суду» // Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи : матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листоп. 2016 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. Ч. 1. С. 157–161.

АНОТАЦІЯ

Куцик К. В. Заходи процесуального примусу в цивільному судочинстві. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві. Здійснено аналіз стану наукової розробки проблеми заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві, окреслено методологію проведення відповідного дослідження, а також простежено еволюцію правового регулювання інституту заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві України. Сформульовано поняття та з'ясовано сутність заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві України, проведено їх класифікацію, а також встановлено загальні правові підстави їх застосування. Визначено сутність, спеціальні правові підстави та особливості застосування таких заходів процесуального примусу як попередження, видалення із залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, а також привід. На підставі аналізу наукової доктрини та чинного цивільного процесуального законодавства України внесено пропозиції щодо вдосконалення окремих правових норм.

Ключові слова: цивільний процесуальний примус, заходи процесуального примусу, підстави застосування заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві, цивільний процесуальний обов'язок, неповага до суду, попередження, видалення із залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід.

АННОТАЦИЯ

Куцык Е. В. Меры процессуального принуждения в гражданском судопроизводстве. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2017.

Диссертация является комплексным научным исследованием проблемы мер процессуального принуждения в гражданском судопроизводстве.

Исследованы теоретико-правовые и методологические основы применения мер процессуального принуждения в гражданском судопроизводстве. В соответствующем контексте определено состояние научной разработки проблемы мер процессуального принуждения в гражданском судопроизводстве, отображена методология проведения исследования, прослежена эволюция правового регулирования института мер процессуального принуждения в гражданском судопроизводстве Украины.

На основе анализа юридической природы мер процессуального принуждения в гражданском судопроизводстве обоснованно, что гражданским процессуальным принуждением является физическое или моральное (психологическое) влияние государства на участников гражданского процесса и других лиц, присутствующих в зале судебного заседания, для обеспечения их надлежащего поведения при рассмотрении гражданского дела, которое в виде установленных законом правоограничений применяется непосредственно судом или по его поручению другими уполномоченными лицами в случаях,

когда авторитет закона, суда и убеждение в необходимости выполнения нормативных предписаний оказываются недостаточными.

Меры процессуального принуждения в гражданском судопроизводстве определены как установленные законом процессуальные действия, применяемые судом к лицам, нарушающим установленные в суде правила или противоправно препятствующим осуществлению гражданского судопроизводства, и которые не влекут для них негативных последствий имущественного характера.

Меры процессуального принуждения в гражданском судопроизводстве классифицированы по: а) форме противоправного поведения нарушителя (меры, которые применяются за противоправные действия лица (предупреждение и удаление из зала судебного заседания), меры, которые применяются за противоправное бездействие (временное изъятие доказательств для исследования судом и привод)); б) процессуальной направленности (меры процессуального принуждения, применяемые к нарушителям порядка в зале судебного заседания (предупреждение и удаление из зала судебного заседания), меры процессуального принуждения, обеспечивающие процесс доказывания (временное изъятие доказательств для исследования судом и привод)); в) месту совершения правонарушения (меры реагирования на нарушения, совершенные в зале суда (предупреждение, удаление из зала судебного заседания), меры реагирования на нарушения, совершенные вне судебного заседания (привод, временное изъятие доказательств для исследования их судом)).

Выделены особенности применения судом таких мер процессуального принуждения как предупреждение, удаление из зала судебного заседания, временное изъятие доказательств для исследования судом, привод.

Аргументировано, что содержанием предупреждения как меры процессуального принуждения в гражданском судопроизводстве является одновременно: информирование нарушителя о недопустимости противоправного поведения, требование о том, от совершения каких действий он должен воздержаться или какие действия он должен выполнить для прекращения правонарушения, а также сообщение о применении более строгих мер в случае продолжения правонарушения.

Получило дальнейшее развитие положение о том, что основной целью удаления правонарушителя из зала судебного заседания является лишение его физической возможности нарушать установленный порядок и совершать противоправные действия повторно, что, соответственно, способствует обеспечению надлежащих условий для дальнейшего осуществления судебного разбирательства.

Доказано, что временное изъятие доказательств для исследования судом как мера процессуального принуждения применяется при наличии таких специальных оснований: а) непредставление доказательств, которые были истребованы судом; б) процессуальной формой непредставленных доказательств являются письменные или вещественные средства доказывания; в) непредставление истребованных судом доказательств без уважительных причин или неуведомление суда о причинах непредставления таких доказательств.

Определено, что приводу в гражданском процессе подлежат: а) свидетель; б) ответчик по делам о признании отцовства, материнства; в) лицо, в отношении которого подано заявление о признании его ограниченно дееспособным или недееспособным, по делам об ограничении гражданской дееспособности физического лица или признании его недееспособным.

В выводах обобщены результаты научного исследования, сформулированы основные понятия, теоретические и практические положения, а также изложены предложения по усовершенствованию гражданского процессуального законодательства Украины.

Ключевые слова: гражданское процессуальное принуждение, меры процессуального принуждения, основания применения мер процессуального принуждения в гражданском судопроизводстве, гражданская процессуальная обязанность, неуважение к суду, предупреждение, удаление из зала судебного заседания, временное изъятие доказательств для исследования судом, привод.

SUMMARY

Kutsyk K. V. Measures of procedural compulsion in civil proceedings. – On the rights of manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

The thesis is considered to be a comprehensive research of the institute of procedural compulsion measures in civil proceedings. The analysis of the state of scientific development of the issue of procedural compulsion measures in civil proceedings has been carried out, the methodology of the relevant research has been outlined and the evolution of the legal regulation of the institution of procedural compulsion measures in civil proceedings of Ukraine has been traced. The concept and essence of procedural compulsion measures in civil proceedings of Ukraine have been established; their classification has been carried out and the general legal grounds of their application have been established. The essence, special legal grounds and features of such procedural compulsion measures as warning, removal from the courtroom, provisional seizure of evidence for the study by the court and compulsory process have been established. Based on the current scientific doctrine and civil procedure legislation of Ukraine, some proposals to improve the legal regulations have been submitted.

Keywords: civil procedural compulsion, procedural compulsion measures, grounds for the application of procedural compulsion measures in civil proceedings, civil procedural obligation, contempt of court, warning, removal from the courtroom, provisional seizure of evidence for the study by the court, compulsory process.